

LISÄYMMÄRRYSTÄ MEDIAKULTTUURIIN JA SEN TUTKIMISEEN

Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus ja koulutuskeskus, 1998. 259 s. ISBN 951-45-7679-9.

Douglas Kellner *Mediakulttuuri*. Suomennos Riitta Oittinen ja työryhmä. Tampere: Vastapaino, 1998. 443 s. ISBN 951-768-027-9.

Suomen Akatemian mediakulttuurin tutkimuksen tutkimusohjelmamuitiossa todetaan, että

vuosituhannen taitteessa läntisissä, teollistuneissa yhteiskunnissa eletään mediakulttuurin aikaa. – – Kaipaamme lisää ymmärrystä siitä, mitä viestimet antavat, ottavat ja tarjoavat juuri niissä arkisissa yhteyksissä, joissa yksilöt, kansalaiset, ammattilaiset ja yhteisöt niitä käyttävät.

Luon tässä kirjoituksessa katsauksen muutama ymmärrystämme lisäävään mediakulttuurin tutkimukseen. Esittelen artikkelikokoelmaa *Media-analyysi: Tekstistä tulkintaan* (jatkossa lyhyemmin Media-ana-

lyysi), jonka kirjoittajat ovat pääasiassa Helsingissä ja Tampereella työskenteleviä yhteiskuntatieteilijöitä. Rinnan Media-analyysin kanssa olen lukenut DOUGLAS KELLNERIN teosta *Mediakulttuuri*, jota esittelen Media-analyysiä suppeammin, sen ohessa ja siihen vertaillen. Pyrin katsauksessani ottamaan esiin myös niitä lingvistisiä tutkimuksia, joihin olen teoksia lukiessani vertaillut ja jotka ovat vaikuttaneet tulkitoihini (ks. Väliverronen, s. 34).

Media-analyysi koostuu johdannosta sekä yhdeksästä erillisestä artikkelista. Kussakin artikkelissa lähestytään yhteiskuntatieteellistä tekstintutkimusta eri näkökulmasta sekä esitellään teorioita ja meto-

deja esimerkkiaineiston avulla. Kirjan ensimmäisessä artikkelissa ESA VALIVERRONEN esittelee yleisesti kulttuurintutkimusta sekä laadullista tekstintutkimusta. MIKKO KOISTINEN soveltaa omassa artikkelissaan Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaa talousjournalismin analysoimiseen ja INA HELLSTEN puolestaan metaforatutkimusta journalistiseen tekstianalyysiin. Teoksen neljännessä artikkelissa SANNA VALTONEN esittelee kriittistä diskurssianalyysiä esimerkkiaineistonaan mediatekstit prinsessa Dianan kuolemasta ja viidennessä ANU KANTOLA tekee dramaturgista analyysiä mediatapahuman rakentumisesta. MINNA ASLAMAN tutkimus on keskustelunanalyysiä television keskusteluohjelmasta, ja SANNA OJAJÄRVI tutkii parisuhdevisailujen sukupuolirepresentaatiota ja niistä seuraavia sukupuolijärjestelmiä. Teoksen loppuosassa VIRPI BLOM tekee sisällönanalyysiä mainosaineistosta ja INKA MORING esittelee grounded theory -tutkimusta aineistonaan tekstejä, jotka käsittelevät televisiojulkisuutta.

Kirjoittajista Koistinen, Hellsten, Valtonen ja Aslama liikkuvat lingvistien kanssa teoreettisesti tai metodisesti samantyyppisessä maastossa, eikä esimerkiksi Aslaman tutkimus äkkiseltään katsoen juuri näytä eroavan lingvistien harjoittamasta keskustelunanalyysistä (esim. Kajanne 1996a ja b). Selvemmin lingvistiksestä tekstintutkimuksesta poikkeavaa tekstianalyysiä tekevät sen sijaan Kantola, Ojajärvi, Blom ja Moring, joskin heillä puolestaan on samantyyppistä aineistoa tai yleistä ongelmanasettelua kuin kielentutkijoilla. — Ei ole siis mikään ihme, että kielentutkimuksen piiristä löytyy runsaasti tutkimuksia, joihin koelman artikkeleita voi verrata.

Media-analyysin takakannessa kirjaa suositellaan »kaikille niille, jotka haluavat ymmärtää mediaa», sekä viestinnän opiskelijoille johdattavaksi. Opiskelijoiden ja tutkijoiden johdattaminen näyttää näistä kah-

desta painottuvan selkeämmin, sillä esimerkiksi artikkeleiden loppupäätelmät eivät yleensä painotu itse substanssiin, tutkittuihin ilmiöihin. Sen sijaan useimmiten arvioidaan artikkelissa käytettyä menetelmää ja käydään läpi tieteellisen kirjoittamisen ja analyysien tekemisen ongelmia ja haasteita. Tämä on toisaalta mainittu yhdeksi teoksen tavoitteeksikin. Tavoitteeksi esitetään myös pyrkimys saada mieltä mediatulvaan, jonka keskellä elämme. Kirjoittajat eivät lupaa kertoa koko totuutta tästä mediatulvasta tai joukkoviestimistä. He lähtevät liikkeelle nöyrästi tarjoamalla näkökulmia, ja mediaa luvataan tutkia nimenomaan tekstien näkökulmasta.

Tällainen nöyryys ja omien rajojen julkilausuminen ei ole itsestään selvää. Esimerkiksi toisenlaisesta otteesta ja suhtautumisesta mediatutkimukseen sopii Kellnerin järkälemäinen Mediakulttuuri, jossa tämä Austinin yliopiston filosofian professori yksin painiskelee usean laajan aineiston — tai pikemminkin ilmiön, kuten Madonnan, Persianlahden sodan tai rapmusiikin — parissa tavoitteenaan tältä pohjalta hahmotella yhtenäistä yhteiskuntateoriaa. Suurine tavoitteineen tällainen mediatutkija ei voi olla kovin nöyrä: Kellnerillä onkin kaikenkattavia vastauksia maailmanlaajuisiin ongelmiin. Hän kertoo yhdeksi tavoitteekseen opettaa kriittistä medianlukutaitoa, ja Kellnerin oppilaiksi asettuvat vaatimattomasti »nykyajan ihmiset» (s. 72).

MITÄ OVAT TEKSTIT, MITÄ TEKSTINTUTKIMUS?

Media-analyysillä ja Mediakulttuurilla on eroistaan huolimatta yhteistäkin. Samantyyppisen tutkimusperinteen jakamisesta kertonee se, että molemmissa teoksissa esitetään siellä täällä kritiikkiä ja pieniä piikkejä tietynlaista, useimmiten sellaista tekstintutkimusta kohtaan, jossa keskitytään

»liiksi» mm. kielellisiin kysymyksiin (Väliverro-
nen, s. 32). Media-analyysissä kri-
tiikki on tosin myös itsearviointia. Johdan-
nossa kirjoittajat korostavat, ettei tekstintut-
kimus korvaa »muita mediatutkimuksen
näkökulmia tai menetelmiä» (s. 8). He va-
kuuttavat kuitenkin, että tekstintutkimuk-
senkin kautta voi avautua yhteiskunnallises-
ti kiinnostavia näkymiä. Tämä hiukan an-
teeksipyytävä vakuutus kertoo osaltaan sii-
tä, että kielitieteellinen ja yhteiskuntatie-
teellinen tekstintutkimus sijoittuvat omaan
tutkimusperinteeseensä perin eri tavoin.
Lingvistiset tekstintutkijathan pitävät työ-
tään usein nimenomaan näkökulman laa-
jennuksena, avauksena kohti ympäröivää
maailmaa autonomisen kielitieteen vasta-
painoksi (esim. Heikkinen 1999).

Mediakulttuurissa Kellner puolestaan
kritisoi yksipuolisina pitämiään »tekstikes-
keisiä analyysejä», koska hänen mukaansa
»tekstuaaliset tutkimustavat ohittavat usein
kulttuurin tuotannon, kulttuurin poliittisen
taloustieteen ja jopa kulttuurin historiallisen
kontekstin» (s. 54). Toisaalla hän kui-
tenkin kertoo itse tutkivansa »aikamme
suosituimpia kulttuurisia tekstejä» (s. 12).
Molemmissa teoksissa esiintyvä kritiikki
näyttääkin osittain kumpuavan siitä, miten
teksti käsitetään.

Miten *teksti* sitten näissä teoksissa kä-
sitetään? Kysymys on kiinnostava, sillä
tekstillä kuitenkin tarkoitetaan eri tutkimus-
perinteissä eri asiaa — ja nämä merkityk-
set taas poikkeavat siitä, mitä käsitteellä ns.
arki- tai yleiskielessä tarkoitetaan. Media-
analyysissä pohditaan heti johdannossa
media-käsitteen merkityksiä eri tutkimus-
perinteiden näkökulmasta, mutta *teksti* si-
vuutetaan tässä kohtaa, vaikka sekin esiin-
tyy jo teoksen otsikossa. *Mediatekstit* saa-
vat toki määritelmän. Johdannossa kirjan
tutkimuskohteina kerrotaan olevan sanallisia,
kuvallisia ja audiovisuaalisia esityksiä,
jotka puolestaan tässä kohtaa luokitellaan

»viestinnän tuotteiksi» erotukseksi tuotan-
nosta ja vastaanotosta (s. 7). Näistä tuotteis-
ta voi kirjoittajien mukaan »tehdä päätelmiä
myös niiden tuotannosta, tavasta puhutella
vastaanottajiaan » (s. 8).

Lukija saa kaipaamaansa täydennystä
tekstin määrittelyyn kirjan varsinaisista ar-
tikkeleista. Esa Väliverroksen tekstintutki-
muksen yleisesittelyssä erilaiset mahdolli-
suudet käsittää *teksti* ovat keskeisesti mu-
kana. Samalla tulee dynaamisempia ulot-
tuvuuksia siihen hiukan pysähtyneeseen
kuvaan, jonka johdannon teksti tuotteena
-määrittely saattaa *tekstistä* luoda. Väliver-
rosen oman määrittelyn mukaan »[t]ekstit
ovat jälkiä, joita seuraamalla voimme tut-
kia viestinnän ilmiöitä» (s. 32). Tätä ver-
tausta täydentää esimerkiksi Sanna Valtonen,
joka kriittistä diskurssianalyysiä esitel-
lessään korostaa tekstien todellisuutta
muokkaavaa puolta (s. 97).

Sekä Media-analyysissä että Mediakult-
tuurissa määritellään ja pohditaan käytetty-
jä käsitteitä. Kellner käy erityisen innokas-
ta keskustelua *postmodernista*, miltä osin
hänen intressinsä näyttävät selvästi toisen-
laisilta kuin peruslingvistin. Väliverro-
nen sijaan esittelee useita tekstintutkimuk-
sessa taajaan esiintyviä termejä. Termien
pohtiminen ja problematisointi on ilahdut-
tavaa, sillä erilaisissa tutkimuksissa todel-
lakin tavan takaa törmää sellaisiin sanoihin
kuin *merkitys*, *merkityssysteemi*, *represen-
taatio*, *diskurssi*, *intertekstuaalisuus*, *gen-
re* tai *konstruktionismi*. On antoisaa lukea
ymmärrettävästi kirjoitettuja pohdintoja
näistä käsitteistä, vaikka Väliverro-
nen itsekin suhtautuu kriittisesti siihen, mitä yhdes-
sä artikkelissa voidaan näin laajoista asiois-
ta sanoa.

Lukiessani Väliverroksen kirjoitusta *dis-
kurssista* mietin silti taas kerran ikuisuus-
ongelmaa eri käsitteiden rajanvedosta: Mi-
ten siis *teksti* eroaa *diskurssista*, joka Väli-
verroksen artikkelissa määritellään muun
▷

muassa »kaikeksi puhutuksi ja kirjoitetuksi kieleksi sekä usein myös visuaaliseksi ja audiovisuaaliseksi merkitysten tuottamisen muodoksi» (s. 21). Suunnilleen samalla tavallahan *mediateksti* määriteltiin johdannossa ja suunnilleen näin näytetään *teksti* Media-analyysin käytännössä käsitettävän. Esimerkiksi Anu Kantola kertoo tarkoittavansa »kuvan ja äänimaailman yhdistelmää», kun puhuu tutkimistaan teksteistä (s. 133). Samantyyppisen moninaisen tekstiaineiston parissa on myös Sanna Ojajärvi, joka tarkastelee teksteinä television visuaaliohjelmien perusasetelmaa (kuten nimeä, tunnuskuvaa ja musiikkia), näyttämöllepanoa (kuten lavasteita, leikkausta), juontajan ja kilpailijoiden puhetta sekä puhetyylejä ja nonverbaalista viestintää.

Kaiken kaikkiaan kokoelman aineistoperustaista tekstikäsitystä näyttäisi hyvin kuvaavan kirjallisuudentutkija Mikko Lehtosen muotoilema määritelmä tekstistä: »Tekstit voivat olla kirjoituksen, puheen, kuvien, musiikin tai minkä muiden symbolien muodossa tahansa. Olennaista on, että ne ovat järjestettyjä ja suhteellisen kiinteitä symbolisia yhdistelmiä, jotka näyttävät suhteellisen selvärajaisiksi.» (1996: 107; myös esim. Fairclough 1997: 29, 78–79.) Aineistoltaan monilla kokoelman tutkimuksilla onkin yhtymäkohtia keskusteluanalyysiin, jossa niin ikään tutkitaan mm. videoituja keskustelutilanteita. Toisaalta tämän kokoelman mediatutkimukset eroavat aineistoltaan muusta lingvistikisestä mediatekstientutkimuksesta, jossa tavallisimmin keskitytään kirjoitettuihin teksteihin, kuten sanomalehtiin (ks. esim. kokoelmaa Valitut sanat: Media, kieli ja mielikuvat [1997] sekä Heikkinen 1999).

Lehtosen määritelmän tapaan käsitetty *teksti* on perinteisen kielen- ja tekstintutkimuksen näkökulmasta laajahko, mutta silti vielä suppeampi kuin Kellnerin edustamassa mediatutkimuksessa, sillä Kellner sisäl-

lyttää *tekstin* käsitteeseen hyvin laajoja eikä kovinkaan selvärajaisia ilmiöitä. Kellner puhuu mm. »Persianlahden kriisi» -tekstistä ja tämän tekstin tuottamista tutkiessaan kertoo tarkastelevansa »Bushin hallinnon ja Pentagonin sekä niiden liittolaisten yksissä tuumin käynnistämiä disinformaatio- ja propagandakampanjoita sekä niin kutsutun poolijärjestelmän aiheuttamia rajoituksia. – – Sen jälkeen analysoin Irakia vastaan käydyn sodan tekstirakennetta ja siinä piileviä merkityksiä sekä vastaanottavan yleisön reaktioita». (S. 224.)

Mikä siis on teosten käsitys *tekstistä*, mihin kritiikki »hienovireistä» (Väliverronen, s. 14) tekstintutkimusta kohtaan lopulta perustuu? Vastausta voi selvästikin hakea monesta suunnasta: se liittyy yhtä hyvin käsityksiin merkityksistä ja niiden synnystä kuin tutkimuskohteiksi valittuihin aineistoihin. Vastausta haettaessa on kuitenkin vaara ajautua Media-analyysin kirjoittajien vieroksumaan käsitesaivarteluun, minkä vuoksi on turvallista todeta kuten Väliverronen artikkelinsa lopussa: »Teksteille ei ole olemassa oikeita tulkintoja, ainoastaan paremmin tai huonommin perusteltuja» (s. 36). Tämän toteamuksen myötä lingvistilukija provosoituu erityisen pontevasti katsomaan, kuinka hyvin tai huonosti Media-analyysissä esitellyt tulkinnat perustellaan.

TEORIAT, MENETELMÄT JA NIIDEN SUHDE

Väliverronen luo artikkelissaan katsauksen tekstintutkimuksen eri suuntauksiin ja niiden historiaan. Kielitieteen puolella vastaavantyyppisen johdantomaisen katsauksen 1900-luvun tekstintutkimukseen on tehnyt Jyrki Kalliokoski (1996), johon Väliverronenkin viittaa. Katsausten perusteella aloilla on odotuksenmukaisesti yhtymäkohtia mutta myös eri suuntaan versovia haaroja: Kalliokoski näkee tekstintutkimuksen »toi-

saalta strukturalistisen, jopa generativistisen syntaksin ja toisaalta retoriikan perillisenä» (s. 25). Väliverronen puolestaan kaivelee »strukturalismin ja semiotiikan perintöä» ja luonnostelee »siirtymää määrällisestä sisällön erittelystä laadullisiin tekstintutkimuksen menetelmiin» (s. 14). Yhteisiä viitteitä kirjoittajilta löytyy kuitenkin yllättävän vähän. Samoja nimiä kirjallisuuslähteissä ovat vain kriittisen tutkimussuuntauksen edustajat Fairclough, Foucault, Fowler, Hodge, Kress ja van Dijk.

Kielentutkija saattaa ottaa joistakin Väliverroksen sanoista itseensä. Väliverroksen mukaan

Kielitieteilijöille diskurssin tutkiminen tarkoittaa ennen muuta kielenkäytön tutkimista kulloisessakin sosiaalisessa yhteydessään. Sen sijaan monet yhteiskuntatieteilijät ymmärtävät diskurssin – tietynä yhteiskunnallisena käytäntönä. – Viime aikoina tosin muutamat tutkijat ovat pyrkineet yhdistämään näitä erilaisia diskurssin määrittelyn ja tutkimisen rajoja (esim. Fairclough 1992 ja 1997). (S. 21.)

Väliverronen ei kuitenkaan kerro, millä perusteella tarkkaan ottaen lingvistinen diskurssintutkimus olisi sellaista kuin hän kuvailee: Esimerkiksi ilmaus »viime aikoina» ei tunnu osuvalta, sillä kuten kirjoittaja itsekin sanoo, jo 70-luvulla Fowler ja kumppanit korostivat ideologioita ja »kielenkäytön luonnetta sosiaalisena toimintana», ja nämä tutkijat edustivat nimenomaan kriittistä **lingvistiikkaa**. Niin ikään jää epäselväksi, keitä kielitieteilijöitä tarkoitetaan, fennistejä vai koko maailman lingvistejä. Hiukan yksioikoisilta vaikuttavat lisäksi käsitykset varhaisten kriittisten lingvistien tavoitteista ja analyysimenetelmistä (s. 27–29; tästä myös Heikkinen ja Hiidenmaa 1999: 85).

Väliverronen pohtii myös, mikä merkitys kielitieteen ja kirjallisuuden tutkimuksen välineiden lainaamisella on mediateks-

tien tutkimukselle. Hän näkee välineiden lainaamisessa ja liiallisessa keskittymisessä »kielellisiin, teknisiin ja metodisiin kysymyksiin» ongelmia, koska samalla tekstintutkijoiden näköpiiristä saattaa kadota viestintä yhteiskunnallisena ilmiönä. (S. 32.) Tässä Väliverronen siis näyttää korostavan metodin suhdetta tutkimuksen yleiseen kysymyksenasetteluun, siis käytännössä kai teoriaan. Hän toteaaakin, että »[k]ielitieteen ja kirjallisuuden tutkimuksen välineiden lainaaminen ei ole pelkästään tekninen kysymys» (mp). Saman tien hän kuitenkin lisää, että »[o]n myös turha kuvitella, että metodi, olipa se kuinka sofistikoitu tahansa, voisi korvata tutkijan teoreettisen ajattelun tai käsityötaidon. Se on vain tutkimuksen ja tulkinnan apuväline.» (Mp.) Nämä peräkkäiset, mutta keskenään ristiriitaiset toteamukset nostavat esille kysymyksiä: Mitä eroa metodilla ja käsityöllä nähdään olevan? Millaisena nähdään teorian ja metodin suhde? Entä mikä on näiden suhde tutkijan ajatteluun ja taitoihin? Toisaalta Väliverroksen vähättelevä viittaus »sostikoidun metodin» ja teoreettisen ajattelun suhteesta sekä toisissa artikkeleissa esiintyvät kannanotot itse analyysin vaivalloisuudesta tai käsityön »hivittävästä hitaudesta» (esim. Valtonen, s. 117) tuovat piikeistä provosoituneen lingvistin mieleen kuvan kärsimättömästä tai työtä vieroksuvaasta mediatutkijasta.

Kysymyksiä teoriasta ja metodista sekä niiden suhteesta nousee muistakin teoksen artikkeleista. Iina Hellstenillä on kokoelman kolmannessa artikkelissa *Monistettu Dolly* tarkoituksena »esitellä metaforatutkimuksen lähtökohtia, erityisesti sen sovellutuksia journalistisessa tekstianalyysissä» (s. 65). Keskustelun kimmokkeeksi nostan luonnehdinnan journalistisesta metaforanalyysistä, joka Hellsteinin mukaan on »erityisen lähellä kriittistä diskurssianalyysiä – ja yleensäkin kriittistä kielitiedettä»

(s. 69). Hellstenin mukaan myös »metaforien tutkimus tähtää hallitsevan ideologian murtamiseen vaihtoehtoisia metaforisointeja esittämällä» (s. 70). Luonnehdinnat oudoksuttavat lingvistilukijaa, sillä kielitieteessä erilaiset metafora-analyysit ovat vain mahdollisia näkökulmia, joita kriittisessä tutkimuksessa voidaan soveltaa (esim. Wartiovaara 1991, Blomqvist 1996, Mäntynen 1996, Koski 1997, Virva 1997, Heikkinen 1999). Vähän samalla tavalla lingvisti voi pitää outona Sanna Valtosen omassa artikkelissaan esittämää näkemystä siitä, että diskurssianalyysi — tarkemmin erittelemättä — voisi olla kriittisessä media-analyysissä käytetty menetelmä (s. 95), sillä kriittinen kielentutkija on yleensä nimenomaan ns. diskurssintutkija.

TUTKIMUKSEN TAVOITTEISTA

Toisaalta verrattaessa Hellstenin metafora-analyysiä erilaisiin lingvistisiin metaforatutkimuksiin ymmärtää paremmin niin Hellstenin omat (s. 76) kuin Väliverrosenkin kommentit (s. 21) lingvistisen tutkimuksen ei-yhteiskunnallisista tavoitteista, sillä muusta kuin kriittisestä suuntauksesta nouseva lingvistinen tutkimus ei todellakaan aseta itselleen yhteiskunnallisia tavoitteita — itse asiassa tavoitteita ei lingvistisessä tutkimuksessa välttämättä eksplikoida lainkaan, kerrotaan ainoastaan, mitä ollaan tekemässä. Linkki kielestä mieleen, kulttuuriin tai maailmaan on silti yleensä olemassa. Se ei tosin ole tarkastelun lähtökohtana, vaan ankkuroituu tekstin lomassa tukevasti lingvistiseen analyysiin (metaforien näkökulmasta esim. Onikki 1992, Nikanne 1992 ja muut saman kokoelman artikkelit).

Media-analyysin kirjoittajat Hellstenin tavoin sen sijaan pohtivat tavoitteitaan enemmänkin, ja tässä näyttääkin olevan yksi kriittisen lingvistisen ja yhteiskuntatie-

teellisen tekstintutkimuksen yhtymäkohta ja toisaalta kriittisen lingvistisen tekstintutkimuksen ja muun lingvistiikan ero. Kriittinen lingvistinen tekstintutkija tutkii kylläkin, kuten Väliverronen sanoo, kieltä sosiaalisessa yhteydessään, mutta kiinnostava ei ole kieli itsessään vaan nimenomaan sen »sosiaalinen yhteys» tai tarkemmin sanoen se, miten kieli ja kielenkäyttö ovat sidoksissa sosiaalisiin ja kulttuurisiin ilmiöihin ja prosesseihin (esim. Fairclough 1992).

VAKUUTTAVUUDEN ONGELMA — VAI VAKUUTTUMISEN?

Kun on tottunut lukemaan »sofistikoituneiden metodien» tuottamaa kielitiedettä, on pohdiskeluissa pitäytyvä ote samoihin aihepiireihin joskus vähemmän vakuuttavaa. Hyväksi esimerkiksi kielitieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen metodin eroista tarjoutuu kokoelman toinen artikkeli, *Pelkkää taloutta, retoriikkaa journalismin tutkimuksessa*, jossa Mikko Koistinen soveltaa Perelmanin retoriikkaa taloustekstiaineiston tutkimiseen. Samantyyppisen aineiston parissa on tehty myös lingvististä tutkimusta (esim. Karvonen 1996), ja toisaalta samaa metodologiaa on sovellettu lingvistisin keinoin tutkittaessa esimerkiksi poliittisen ohjelman retoriikkaa ja argumentaatiota (Kajaste 1996).

Vertailtaessa mediatutkimusta ja kielen- tutkimusta huomiota herättää se, että eri alojen tutkijat päätyvät monesti samantyyppisiin päätelmiin. Sekä mediatutkija Koistinen että kielentutkija Karvonen kirjoittavat esimerkiksi ilmiöstä, jonka Koistinen nimeää *ekonomisoitumiseksi* (Koistinen, s. 59; Karvonen 1996: 165–166), sekä siitä, että tutkittujen diskurssien tyyppisiä »tek-nisiä diskursseja on vaikea ellei peräti mahdotonta populaaristaa» (Karvonen mp.), sillä »esitystavan ja -muodon muuttaminen

muuttaa myös esitettävää sisältöä» (Koistinen, s. 56).

Tutkijat siis kirjoittavat pitkälti samoista ilmiöistä, mutta kielentutkija Karvosen teksti on — ainakin toiselle kielentutkijalle — monin kohdin vakuuttavampaa, koska kielestä tehdyt päätelmät perustellaan teksteistä otetuilla esimerkillä ja kielenai- neksen lingvistisellä analyysillä. Koistinenkin analysoi lehtijuttuja, erityisesti niiden otsikoita ja tekee niistä johtopäätöksiä, mutta perustelut jäävät usein antamatta. Lingvisti ei kakistelematta niele esimerkiksi sitä, että otsikkoa *Valtion budjetti saate- taan tasapainottaa jo alkuvuonna* luonneh- ditaan perustelematta niin, että se esittää julkisten menojen ja sosiaaliturvan vähen- tämisen olevan välttämätön ja mekaaninen tapahtuma (s. 52–53). Vastaavasti otsikot *Kännyköiden ja tietokoneiden menekki kas- voi kovaa alkuvuonna* ja *Valmetin ja Rau- man pörssikurssit laskeneet New Yorkissa alkuvuonna* (s. 57) toimivat Koistisella esi- merkkeinä talousjournalismin »epäretori- suudesta», jossa »asiat tapahtuvat passiivi- sesti ja mekaanisesti». Nämä havainnot ovat artikkelin juonen ja Koistisen päätelmien kannalta keskeisiä, mutta lukijassa herää väistämättä kysymys: Miten niin? Millä tavalla tarkkaan ottaen tämä »esittäminen» tapahtuu? Miten tällaisiin johtopäätöksiin on tultu? Millä tavalla esimerkit ovat »epä- retorisia», »passiivisia» tai »mekaanisia»?

Todennäköisesti Koistinen tarkoittaa luonnehdinnoillaan suunnilleen samaa kuin Karvonen, jonka mukaan taloustieteellisten tekstien prosessit näyttävät »tapahtuvan it- sestään» (s. 154) tai ainakaan »toimijana ei – – ole inhimillinen agentti» (s. 155). Kar- vosella nämä lausumat ovat kuitenkin pää- telmiä, joita perustellaan ja selitetään pitkin artikkelia. Hän kirjoittaa taloustekstit esi- merkkeinään mm. kieliopillisen metaforan syntaktisista ominaisuuksista sekä metafo- risen ja kongruentin ilmauksen suhteesta

merkityksenantoon. Hän myös konkreetti- sesti osoittaa toimijoita, joita taloustekstis- sä inhimillisten toimijoiden sijaan on (s. 152–156) tai vaikkapa lauseita, joissa ta- pahtumat kuvataan automatiivimuotoisin verbein itsestään eteneviksi. (Ks. myös Heikkinen 1999: 136–141.)

Arvioidessaan Perelmanin »argumen- taatiokeinoja» Koistinen hiukan varauksel- lisesti toteaa niiden käyvän »heuristisiksi apuvälineiksi» (s. 46). Mitään näitä apuvä- lineitä täydentävää menetelmää ei kuiten- kaan ole tarjolla, ja Koistisen lukija joutuu- kin tyytymään melko ylimalkaisiin perus- teluihin, jotka nojaavat paljolti muun tutki- muskirjallisuuden varaan ja vain niukasti Koistisen omaan analyysiin. Koistinen päättelee esimerkiksi *yleisöstä* (esim. Perel- man 1996: 20–22), että »talousosaston jour- nalismin yleisöä voidaan pitää eriytyneenä» (s. 54) ja että talousjournalismi on talouden päättäjien ja asiantuntijoiden talouselämää (mp.). Näitä päätelmiä argumentoidaan seu- raavasti: »Talousjournalismi on – – tärkeä taloudellisen informaation lähde. Tätä ku- vaa sekin, että talousjournalismi on luon- teeltaan tulevaisuuteen suuntautunutta.» (S. 55.) Tätä puolestaan seuraa pari esimerkkiä, joita ei artikkelissa sen enempää analysoida.

Lingvistinen analyysi näyttääkin avaa- van mahdollisuudet vakuuttavampaan ana- lyysiin myös tekstin *yleisön* määrittelemi- sessä. Esimerkiksi Kajaste (1996) valaisee artikkelissaan tekstin mahdollisten *yleisö- jen* moninaisuutta ja monitulkintaisuutta, joita hän pohtii mm. välttämättömyyttä il- maisevien rakenteiden kautta. Kajaste pyr- kii soveltamaan Perelmanin argumentaatio- teoriaa tutkimuksensa perustana tai »edes lingvistisen analyysin hyödyllisenä lisänä» (s. 186). Tutkimusmenetelmää pohtiessaan kielentutkija Kajaste on yhtä varauksellinen kuin mediatutkija Koistinen, mutta kielen- tutkijalla on tarjota jotakin apuvälineen li- säksi. Kajaste toteaaakin, että »on vaikeam-

paa kiistää vaikkapa sitä, että jokin lause on modaalinen (perusteena lauseessa oleva modaaliverbi) kuin sitä, että jonkin tekstin argumentaatio etenee assosiatiiivisesti», mikä on »pitkästi tutkijan subjektiivisten tulkintojen varassa» (s. 192).

Siinä, ettei kielitieteilijä aina Koistisen päättelystä vakuutu, voi tietenkin olla kyse siitä, että yhteiskuntatieteilijällä ja kielitieteilijällä ei — Koistista lainatakseni — tässä asiassa ole selvää *lokusta*, yhteismaata, josta ei tarvitsisi neuvotella. Koistisen argumentit eivät aina ole lingvistille uskottavia, koska ne eivät nojaudu lingvistiksessä »yleisössä vallitseviin arvoihin» (s. 49). Se, mikä lingvistille olisi tieteellistä todistamista ja perustelua, onkin ehkä yhteiskuntatieteilijälle »monimutkaista käsitesaivartelua tai ahdasta purismia» (mp.). Toisaalta on myönnettävä, että teksti vailla tätä käsitesaivartelua on monesti vaivatonta luettavaa.

Samantyyppistä vakuuttumisen ongelmaa kielentutkija kokee satunnaisesti muitakin artikkeleita lukiessaan. Lingvisti kohottelee kulmakarvojaan vaikkapa silloin, kun mediatutkija kertoo, että metaforisen uutisanalyysin avulla voidaan paljastaa se »lingvistinen rakenne, jonka avulla todellisuus [jossakin tilanteessa] on jäsennetty» (Hellsten, s. 77) tai että tutkijan kiinnostuksen kohteena on kielen käytön yksipuolisuus (Valtonen, s. 109). Eikä vakuuttavuutta ole omiaan lisäämään sellainenkaan yksityiskohta, että yleiskielen oppaina mainitaan WSOY:n Nykysuomen tietosanakirja (!) tai Weilin+Göösin Suomalainen tietosanakirja (Väliverronen, s. 21).

Välillä mediatekstien analyysi näyttäytyy jonkinlaisena filosofis-psykologisena pohdiskeluna. Näin on esimerkiksi Anu Kantolan artikkelissa *Tärkeintä on olla aito*. Kantolan aineistona on Riitta Uosukaisen *Liehuvan liekinvarren* saama uutisjulkisuus. Hän tarkastelee tv:n uutis- ja ajankohdaisohjelmia dramaturgisen analyysin näkö-

kulmasta moraaliteoriaa apunaan käyttäen. Kantola pohtii paitsi draaman moraalialia myös sen vaikuttavuuden mekanismeja, esimerkiksi uutisen kontekstuaalista jännitettä. Kantolan ajatuskehitykset ja päätelmät vaikuttavat »ihan hyviltä», koska hän kirjoittaa hyvin — ei niinkään siksi, että hän aineistoanalyysin pohjalta osoittaisi tarkkoja tulkinta- ja päättelyvaihtoehtoja tai -ketjuja.

Virpi Blomin mainosanalyysissä päätelyketjun seurattavuus on helpompaa, mikä johtunee osittain siitä, että hänellä on suppeampi aineisto, jota on helpompi hallita kuin Kantolan »videokasettien pinoa» (s. 133). Koska olen vielä sattunut näkemään Blomin analysoiman mainoksen, on helpompaa arvioida, mitä tutkija nostaa aineistostaan esille ja millä tavalla. Samoin on laita Ojajärven tutkimuksessa, jonka aineisto (Napakymppi ja Tuttu juttu) on laajuudesta huolimatta rajatumpi ja tutumpi. Kantolan ongelma on toisaalta yleinen tekstintutkimuksessa, sillä laajoja, saati audiovisuaalisia, aineistoja ei kovinkaan helposti voi liittää tutkimuksen osaksi, ja jos lukijalla ei ole käytössään materiaalia, hän joutuu väistämättä jossain määrin vain uskomaan tutkijan tekemiä yleistäyksiä tai poimintojen olennaisuutta.

TUTKIMUSTEN VÄLISET SUHTEET

Kantolan artikkeli on kokoelman artikkeleista kaikessa sopuisuudessaankin kenties lähinnä Kellnerin Mediakulttuuria, jossa yritetään antaa laajoja maailmanselityksiä laajasti käsitetyn tekstiaineiston pohjalta. Kantola toteaa, että »[j]oukkoviestinnän draamat ovat yrityksiä muodostaa yhteisiä selityksiä maailmalle ja tekstianalyysin keinoin voi vain tutkia näitä yrityksiä, tarjottuja selityksiä ja pohtia niiden kontekstia» (s. 133).

Yhtymäkohtia Kellneriin on myös San-

na Valtosella, joka esittelee kriittistä diskurssianalyysiä äityen välillä mainostamaan näkökulmaansa. Innokkuudesta tai intohimoisuudesta ei sinänsä nähdäkseni ole haittaa, sillä parhaimmillaan se tempaa lukijan mukaansa. Vaarana on kuitenkin se, että myydään julistuksenomaisesti aatetta tai teoriaa, mutta todistusvoimaisempi esittäminen odottaa itseään. Näin käy välillä Kellnerille, joka on toki Valtosta huomattavasti julistavampi, jopa niin, että lukijassa, joka ei jaa Kellnerin poliittista kantaa, herää ns. vastustava luenta (Kellner, s. 49). Analyysi vaikuttaa Kellnerillä toisinaan lähinnä julistukselta, ideologian sävyttämiltä väittämiltä, joita ei perustella. Mutta Kellnerin paksuun teokseen mahtuu sentään mukaan myös vakuuttavaa analyysia ja ravistelevaa, suorastaan riemukasta argumentointia.

Valtonen puolestaan lupaa juttunsa otsikoissa käsityötä ja käytäntöä. Kuitenkin varsinaista analyysiä näyttää olevan vain yhdellä aukeamalla (s. 110–111) ja sekin niin, että esitetään esimerkkikatkelmia kategorioinnista melko ylimalkaisin perusteluin. Valtonen toteaaakin, että »analyysiesimerkit ovat pakon edessä lyhykäisiä ja suppeita» (s. 116), mutta lukijassa herää nyt kysymys: minkä pakon?

Tätä kautta nostan esille Media-analyysissä yleisemminkin esiintyvän ja teknisemmän ongelman, nimittäin sen, että kokoelman artikkeleissa ei aina tarkkaan mainita, pohjautuuko teksti esimerkiksi kirjoittajan opinnäytteeseen. Kirjoittajista vain Ojajärvi ja Moring kertovat suoraan artikkelinsa liittyvän pro gradu -tutkielmaansa. Se, että artikkeli perustuu opinnäytetyöhön, selittäisi joissakin teksteissä esiintyvät tiivistelmänomaiset jaksot, joissa esitetään ikään kuin valmiiksi pureskeltuja tutkimustuloksia (esim. Koistisen taulukko sivulla 44), samoin kuin sen, että joissakin artikkeleissa arviot menetelmän käyttökelpoisuudes-

ta vaikuttavat hiukan päälleliimatuilta. Tällainen intertekstuaalisuus selittäisi senkin, että tekstien kirjallisuusluetteloista puuttuu teoksia (Valtoselta uupuu jopa kymmenkunta viitettä). Olemassa olevat kirjallisuusviitteet puolestaan eivät ole aina aakkosjärjestyksessä. Tämä puute ei ole »vain» tekninen, sillä kiinnostavat artikkelit herättävät lisäksi kiinnostusta aiheeseen, jolloin tarvittaisiin tarkkoja kirjallisuusluetteloita. Lähdetietojen avulla pääsisi myös esimerkiksi tarkistamaan, tarkoittaako Valtonen todella, että nimenomaan »puheaktiteoriaan nojautuvaa lingvistinen diskurssianalyysi» on metodisesti vakiintunutta, vai viittaako hän tällä johonkin toiseen tutkimustraditioon (s. 96). Olisin myös mielelläni tarkistanut, millä perusteella voidaan arvioida, että »lingvistiikan piirissä harjoitetaan laajalti – puheaktiteoriaan perustuvaa – diskurssianalyysiä» (s. 119).

Perehtyminen mediatutkijoiden tekstianalyysiin on kielentutkijalle kaikkiaan kuitenkin hyödyksi. Kun katsoo uusista kehyksistä tuttuja tutkimuksen suuntia ja tapoja, näkee myös omien, lingvististen näkökulmiensa vahvuuksia tai heikkouksia sekä toisaalta eri alojen yhteisiä intressejä. Opettavaista on myös tutustua itselleen vieraampiin tapoihin tulkita tekstejä. Media-analyysissä lukijaa johdatellaankin välillä suorastaan kädestä pitäen: Media-analyysin viimeisessä artikkelissa Inka Moring esittelee grounded theoryn soveltamista vaihe vaiheelta ja menetelmän käyttökelpoisuutta arvioiden. Olisipa varsin kiinnostavaa lukea vastaavanlaista vaiheittaista tutkimustyön, -prosessin ja -menetelmän kuvausta ja arviointia myös kielentutkimuksesta! ■

ULLA TIILILÄ

*Kotimaisten kielten tutkimuskeskus,
Sörnäisten rantatie 25,
00500 Helsinki*
Sähköposti: *ulla.tiilila@domlang.fi*

LÄHTEET

- AALTO, SEIJA – MÄNTYNEN, ANNE – SHORE, SUSANNA – KOSKI, KAISA – NIINISTÖ, SUSANNA – VARTEVA, ANNUKKA (toim.) 1997: *Valitut sanat. Media, kieli ja mielikuvat*. Kielen opissa 1. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- BLOMQVIST, OUTI 1996: Mustien on määrä viipyä Valkealassa enintään kuukauden. Pakolaiset Suomen sanomalehdissä. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 131–150. Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- 1997: *Miten media puhuu*. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- HARVILAHTI, LAURI – KALLIOKOSKI, JYRKI – NIKANNE, URPO – ONIKKI, TIINA (toim.) 1992: *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Suomi 162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEIKKINEN, VESA 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. SKST 728. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEIKKINEN, VESA – HIIDENMAA, PIRJO 1999: *Me ja muut tekstintutkijat*. – *Virittäjä* 103 s. 84–92.
- HOLLI, ANNE MARIA – WARTIOVAARA, KATARINA 1991: *Kortti puhuu. Selvityksiä Tupolev-keskustelusta lehdistössä*. Sosiaali- ja terveysministeriön tasarvo-julkaisuja. Sarja A: Tutkimuksia 1/1991. Helsinki.
- KAJANNE, MILLA 1996a: Kertomus, referointi ja kerronnan valta. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja II* s. 207–242. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1996b: »Otetaan väliin yksi yleisökysymys»: television EU-keskustelut kansalaisten ja poliitikkojen kohtaustapaikkana. – *Talous ja kieli III -seminaari 9.–10.5.1996* s. 153–166. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisu. Helsinki.
- KAJASTE, JUSSI 1996: Poliittisen ohjelman retoriikasta ja argumentaatiosta. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 184–204. Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1996: Johdanto. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 8–36. Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KARVONEN, PIRJO 1996: Missä on taloustekstin ihminen. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 151–167. Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KOSKI, KAISA 1997: Hiihtäjän huoneentaulu — kielestä käytökseen. – Seija Aalto ym. (toim.), *Valitut sanat. Media, kieli ja mielikuvat* s. 69–88. Kielen opissa 1. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEHTONEN, MIKKO 1996: *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- MÄNTYNEN, ANNE 1996: Miten normeista puhutaan — näkökulma ja normien rajat. – *Virittäjä* 100 s. 505–519.
- NIKANNE, URPO 1992: Metaforien mukana. – Lauri Harvilahti ym. (toim.), *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin* s. 60–78. Helsinki: SKS.
- ONIKKI, TIINA 1992: Paljon pystyssä. Metafora. – Lauri Harvilahti ym. (toim.), *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja*

kulttuuriin s. 33–59. Helsinki: SKS.
PERELMAN, CHAIM 1996: *Retoriikan valtakunta*. Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.

Suomen Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan media-kulttuurin tutkimuksen tutkimusohjelmamuistio 18.9.1998. Internet-osoitteessa www.aka.fi.

VIRVA, MIKA 1997: EU-komissio tiedottaa:

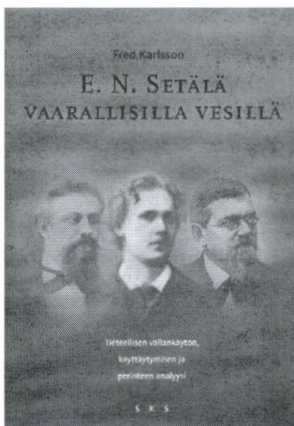
Ura uusi urkenevi, kutsu kuule veli hyvä! – Seija Aalto ym. (toim.), *Valitut sanat. Media, kieli ja mielikuvat* s. 173–193. Kielen opissa 1.

WARTIOVAARA, KATARIINA 1991: Uutinenko neutraali? Lingvistinen analyysi Tupolev-uutisten ideologisista rakenteista. – Anne Maria Holli & Katariina Wartiovaara, *Kortti puhuu* s. 49–99.

Uutta
SKS-
laatua

Fred Karlsson
**E. N. Setälä
vaarallisilla
vesillä**

*Tieteellisen vallankäytön,
käyttäytymisen ja
perinteen analyysi*

Hyödynsikö Eemil Nestor Setälä työssään muiden tutkimuksia ja miten? Fred Karlssonin teoksen aineistona ovat uudet arkistolöydöt, ennen tutkimaton kirjeenvaihto sekä unohtuneet sanomalehtiväittelyt – aikansa kulttuurihistorian kehyksessä. **185,-**

Kirjakaupoista ja seuran myymälästä

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Hallituskatu 1, PL 259, 00171 Helsinki

Tilaukset (09) 1312 3216, faksi (09) 1312 3218

sähköposti: kirjamynti@finlit.fi

Pirkko Nuolijärvi –
Liisa Tiittula

**Televisio
keskustelun
näyttämöllä**

*Televisioinstitutionalisuus
suomalaisessa ja
saksalaisessa
keskustelukulttuurissa*

Mistä aineksista syntyy suomalainen televisio-keskustelu? Miten keskustelu jäsentyy? Millaista on suomalaisen julkisen keskustelun kielellinen vaihtelu?

Pirkko Nuolijärvi ja Liisa Tiittula analysoivat suomenkielisiä yhteiskunnallis-poliittisia keskusteluja ja hahmottelevat erilaisista näkökulmista monenkeskisen televisiokeskustelun piirteitä. **176,-**